

تذکره المؤمنین

ذکر در آیات قرآن و حدیث

نویسنده: اسماعیل طالب زادگان

پاییز ۱۳۹۵

سرشناسه: طالبزادگان، اسماعیل، ۱۳۴۳

عنوان و نام پدیدآور: تذکرة المؤمنین «ذکر در آیینهای قرآن و حدیث» / نویسنده اسماعیل طالبزادگان

مشخصات نشر: کرج: سیادت، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: ۱۴۶ص: مصور(رنگی)

شابک: ۶۰۰۰-۷۳۳۳-۹۷۸-۶۰۰۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

پشت‌پایانه ص ۱۴۳-۱۴۶. همچنین به صورت زیرنویس

عنوان دیگر: ذکر در آیینهای قرآن و حدیث

موضوع: ذکر

موضوع: Islamic meditations

موضوع: ذکر — جنبه سه قرآن

موضوع: Islamic meditation — Quranic teaching

موضوع: ذکر - احادیث

موضوع: Islamic meditations - Hadiths

رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ ق ۲ ط ۲۶۶/ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۷۷

شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۸۷۲۹۵

تلفن های پخش: ۰۹۳۸۵۸۷۰۴۲۸ - ۰۲۶۴۵۳۶۲۴۱۲ - ۰۹۱۲۶۶۷۰۶۳۵

Siadat.nashr@yahoo.com

تذکرة المؤمنین ذکر در آیینهای قرآن و حدیث

نوشته: اسماعیل طالبزادگان

نوبت چاپ: اول

سال نشر: بهار ۱۳۹۵

صفحه آرای: ناشر

ویراستار ادبی: ناشر

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

حق هرگونه چاپ و انتشار محفوظ است.

مقدمه

۹..... ناشر

۱۱..... مقدمه

۱۳..... پیشگفتار (تعاریف)

۱۴..... اهمیت با خدا

۱۵..... پیشینه پژوهش

۱۸..... اهداف و قواید پژوهش

۱۹..... فصل اول: مباحث مقدماتی

۲۰..... گفتار اول: مفاهیم

۲۱..... مفهوم ذاکر

۲۱..... مفهوم غفلت

۲۱..... مفهوم نسیان

۲۲..... مفهوم خشیت

۲۳..... گفتار دوم: مبانی

۲۳..... مراتب ذکر

۲۳..... ذکر لفظی و زبانی

۲۵..... ذکر قلبی

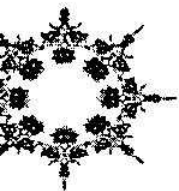
۲۷..... ذکر عملی

۲۸..... آثار ذکر

۳۶..... موانع ذکر

۴۴	پیامدهای دنیوی و اخروی اعراض از ذکر
۴۴	زندگی سخت در دنیا و کوری در آخرت
۴۶	فصل دوم: ویژگی‌های اعتقادی ذاکرین در آیات و روایات
۴۷	بصیرت
۴۹	عاشق و شاق قلبی
۵۱	حب الهی
۵۳	هدایت یافته خاص خداوند
۵۵	احساس ذلت و خواری در برابر عظمت خداوند
۵۹	گریه‌های طولانی
۶۱	دلی مجروح از غم و اندوه
۶۳	دارای شرح صدر
۶۶	فصل سوم: ویژگی‌های اخلاقی ذاکرین در آیات و روایات
۶۷	خشیت از پروردگار
۷۰	خوش‌نامی
۷۳	خاضع و تسلیم در برابر پروردگار
۷۵	قوه درک بالا
۷۷	نورانیت دل
۸۱	آرامش قلبی و قدرت روحی
۸۵	شوق لقاء الله

۸۸	دعا و توسل
۹۶	تهذیب نفس و خودسازی
۱۰۰	احساس نیازمندی شدید به کرم و فضل الهی
۱۰۶	شب زنده‌داری و سجده‌های طولانی
۱۱۲	فصل چهارم: ویژگی‌های رفتاری ذاکرین در آیات و روایات
۱۱۳	پرهیزگاری و تقوا
۱۱۴	مصون از لغزش
۱۱۶	دوری از شیطان
۱۱۹	مقید به اطاعت از خدا
۱۲۱	عبودیت و بندگی
۱۲۳	طلب عفو و مغفرت الهی
۱۲۶	مورد توجه و یاد الهی
۱۲۹	دوری از غفلت و دائم‌الذکر بودن
۱۳۱	محاسبه اعمال خود
۱۳۳	امر به معروف و نهی از منکر
۱۳۷	فلاح و رستگاری
۱۳۹	نتیجه
۱۴۲	فهرست منابع

مقدمه‌ی ناشر

با نام و یاد پروردگار هستی بخش، او که نام یادش تسلی بخش رنج و اندوه دل شیفته‌گان و دل‌دگاه‌تقریش‌هستند سخن را آغاز می‌کنم. ابتدا از تلاش و مداومت در نگارش این کتاب توسط دوست ارجمند جناب استاد اسماعیل طالبزادگان صمیمانه سپاسگزارم و از درگاه حضرت حق اجر و اداش عروء و دنیوی برایشان مسألت دارم. اینک با کسب اجازه از استاد بزرگوار، چند سطر گفته و خواست دلم را تقدیم می‌نمایم:

نام و یاد خدا، عالی‌ترین سرمایه‌ی انسان عارف است، تو گویی که ذکر او هوایی است که عارف از آن بهره می‌گیرد و با آن حیات نو می‌سازد. یاد او خویشتن را همواره در صحت و سلامتی نگاه می‌دارد.

یاد او مایه‌ی اصلی دین و پایه‌ی بنیادین عرفان است. بی‌یاد او نه دین پیامی دارد و نه عرفان کلامی. کلام عارفان و پیام دینداران ذکر و یاد اوست. این یاد سبب آرامش و اطمینان قلب سالک الی الله است و بدون یاد خدا آدمی مُدام در خطر سقوط و تغییر هویت انسانی است. یاد او موجب بیداری و بصیرت است، سبب دوری شیطان از انسان است.

به باور اینجانب حضرت حق سبحانه و تعالی در کتاب آسمانیش راز و رمز ارتباط بنده اش، اشرف مخلوقاتش با خالقش را این‌چنین تبیین فرموده است:

«...أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ، وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ»^۱. «وَأَذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً وَدُونَ

تذکرة المؤمنین « ذکر در آئینه‌ی قرآن و حدیث »

الْجَهْرَ بِالْقُدْوَةِ وَالْإِصْلَاحِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْفَاقِلِينَ^۱ «پروردگارتان را از روی فروتنی با زاری و مخفیانه بخوانید (از آداب و شرایط دعا تجاوز نکنید) یقیناً خداوند متجاوزان (به حقوق نفس و دیگران) را دوست ندارد. و در روی زمین پس از اصلاح آن (به وسیله‌ی رسالت پیامبران) فساد نکنید و خدا را از روی بیم و امید بخوانید که یقیناً رحمت خدا به نیکوکاران نزدیک است.

پروردگارت! در دل خود بامدادان و شامگاهان از روی فروتنی و زاری و ترس با صدایی آرام و آهسته یاد کن و از خیران مباش.

با عنایت به آیات کسبیه^۲، روش‌های برقراری ارتباط را می‌توان با چند روش قرآنی انجام داد:

۱. با گریه (تَضَرُّعاً)

۲. پنهانی (بدون تظاهر و ریاکاری)، (تَخِیُّفٌ - دین الهی)

۳. با امید (طَمَعاً)

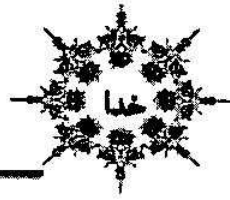
۴. همیشه و در هر لحظه (بِالْقُدْوَةِ وَالْإِصْلَاحِ)

۵. ذکر عملی (مِنَ الْمُحْسِنِينَ)

امیدوارم این مجموعه‌ی ارزشمند که توسط دوست بزرگوارم به رشته‌ی تحریر آمده، مورد توجه پژوهشگران و محققان و همدی علاقه‌مندان سالکِ اِلَیَّ الله قرار گیرد.

وَالسَّلَامُ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

محمد شقایق پاییز ۱۳۹۵

مقدمه

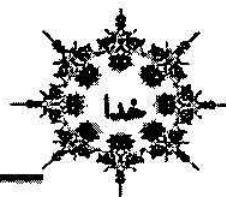
پاس و ستایش مخصوص خداوندی است که حیات و نور همه هستی از لطف و کرم اوست. خداوندی که انسان را بهوده نیافریده و او را اشرف مخلوقات قرار داده تا آن که به این موجود مقام خلیفه الهی را عطا نماید. خداوندی که آفریده‌های او بی‌شمار است و یکی از آفریده‌های پر رمز و راز او، موجودی است به نام انسان از آن جا که اسلام آئین حیات‌بخش و دستوراتش عامل سعادت و خوشبختی بشر است، برای انسان ارزش و اهمیت فراوانی قائل شده و در همین راستا برای سعادت او دستوراتی نیز بیان کرده است. قرآن خریه نیز کتاب سعادت همه بشر است و انسان‌ها را به ذکر و یاد الهی فرا خوانده و ذکر خدا از جمله مباحث مهم است که در آموزه‌های دینی مورد توجه قرار گرفته و حفظ و مراقبت از آن به همگان توصیه شده، که در این راه زندگی و در هر شرایط و هر مکانی به کار می‌رود و در قرآن و روایات درباره ذکر الهی سفارش شده است.

آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا» ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خدا را (به دل و زبان) بسیار یاد کنید.^۱ مؤید این مطلب است و منظور از ذکر خدا تنها یادآوری به زبان نیست که زبان ترجمان قلب است، بلکه هدف این است که با تمام قلب و جان به ذات پاک خدا توجه داشته باشیم. همان توجه‌ای که انسان را از گناه باز داشته و به اطاعت فرمان او دعوت می‌کند. به همین

دلیل از پیشوایان اسلام نقل شده که منظور از ذکر یادآوری عملی است و بدیهی است که انسان ذاکر از همان ابتدا نمی‌تواند به مرحله‌ی والای ذکر و یاد کردن خدا در تمامی احوال نائل آید بلکه با تمرین و ممارست در گفتن الفاظ و دقت در معانی ذکرها کم‌کم و پیوسته یاد خدا و دائم‌الذکر بودن برای او عمل می‌شود.

یاد خداوند، آثار و برکات زیادی دارد که در آیات و روایات به آن اشاره شده است. آثار ذکر مانند: آرامش قلبی، سیاحت دوری از شیطان، مورد عفو و مغفرت الهی قرار گرفتن و ... است. از موانع ذکر: غفلت و فراموشی، پیوسته شیطان، هوا و هوس، دنیاگرایی و ... است.

باتوجه به اهمیت و فضیلت ذکر **لا اله الا الله** که عبادت و رستگاری انسان‌های ذاکر و مؤمنین خداجو را تضمین کرده است. در این عرصه مجموعه‌ای بدیم خوانندگان عزیز و بزرگوار می‌گردد که مشتمل بر چهار فصل است، در فصل اول که شامل گفتار این است به مباحث مقدماتی و مفاهیم پرداخته شده و در گفتار دوم، به مبانی آن که شامل مراتب ذکر، آثار، انواع ذکر و پیامدهای اعراض از ذکر است مورد بررسی قرار داده شده و در فصل دوم به ویژگی‌های اعتقادی ذاکرین در آیات و روایات پرداخته شده و در فصل سوم به ویژگی‌های رفتاری آن‌ها و در فصل چهارم به ویژگی‌های اخلاقی ذاکرین در آیات و روایات مورد بررسی قرار داده شده است.

تذکرة المؤمنین « ذکر در آئینه‌ی قرآن و حدیث »

پیشگفتار

تعاریف:

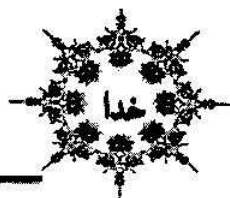
۱- به معنای یاد کردن، یاد خدا بودن، تذکر، یادآوری، به زبان جاری کردن است. به عبارت دیگر تسبیح، تحمید و تهلیل را گویند. در اصطلاح به معنای خارج شدن انسان از غفلت و فراموشی یاد خدا به دست مختار اعمال است. ذاکر یاد کننده‌ی خداست، کسی که ذکر خدا را به زبان و دل جاری می‌سازد و در "افراست" یعنی در هر شرایطی اعمال و رفتارش برای خداست و تنها به او توجه دارد، به طوری که شغف دارد، حالت روحانی و معنوی می‌گردد که دائم خداوند را در نظر دارد و می‌داند که پروردگار متعال بر اعمالش ناظر است. ذاکرین، یادکنندگان خدا و هم نشین خداوند و هیچ چیز نمی‌تواند آن‌ها را از یاد خدا بازدارد غفلت و بی‌توجهی موجب پشیمانی و اندوه آن‌ها می‌شود و از خداوند طلب عفو و بخشش می‌نمایند. ترس دارند، در حالت روانی و برهم زنده آرامشند. نفی آن دو از سوی اولیای خدا، نتیجه یاد خدا بودن است. مری و حصول آرامش و برطرف شدن اضطراب است. همانا ذکر خداوند حلاوتی دارد که خداوند به تناسب ظرفیت و قابلیت بندگانش از اثرات و نتایج آن، دل‌های مفتوح به ایمان را بهره‌مند می‌گرداند و یاد خدا بودن از عواملی است که باعث عبودیت و بندگی و مغفرت الهی می‌شود. ذکر نقطه شروع حرکت باطنی و سیر و سلوک ذاکر به سوی پروردگار جهان است تا به عالم صفا و نورانیت قدم برداشته کامل‌تر شود و به مقام قرب حق تعالی نائل گردد و صاحب ویژگی‌های منحصر به فرد می‌شود.

در این کتاب ضمن شناخت حقیقت ذکر و مبانی آن، ویژگی‌های ذاکرین تحلیل و بررسی می‌گردد و مشخصه‌های اعتقادی، اخلاقی و رفتاری که در درون و بیرون ظهور می‌کند کشف گردیده با پرداختن به مصادیق ذاکرین که خداوند در قرآن ذکر کرده است الگوی مناسبی برای خود و مخاطبان ارائه شود. از آنجا که یکی از مهم‌ترین راه‌های تشخیص، شناخت ویژگی‌هاست از این‌رو برای شناخت ذاکرین الگوبذیری از ایشان و همچنین بررسی آثار ذکر در زندگی آنها، لازم است ویژگی‌های ایشان، پس از در حال این سؤال پیش می‌آید که در آیات و روایات چه ویژگی‌هایی برای ذاکرین بیان شده است.

موضوع ذکر و ذاکرین از موضوعات قابل توجه و مطرح در علوم مختلف تفسیری، روایی- فقهی، کلامی و ... است که در تحقیق حاضر پژوهنده، ابتدا از نگاه تفسیری و روایی و سپس از جنبه‌های علم اخلاقی و تربیتی ویژگی‌های ذاکرین از منظر آیات و روایات را مورد کنکاش قرار داده است.

اهمیت یاد خدا

از آنجا که ذکر و یاد خدا از اصول مهم اخلاقی و پایه اصلی دین اسلام و هدف نهایی دعوت انبیاء الهی است و ذکر نوعی ارتباط میان بنده و مولا و تجدید عهدی است از خلق نسبت به خالق و ایجاد انگیزه‌ای برای ارتباط مستمر و قوی میان بنده و خدا و حتی میان بنده‌های دیگر است.

تذکرة المؤمنین « ذکر در آئینه‌ی قرآن و حدیث »

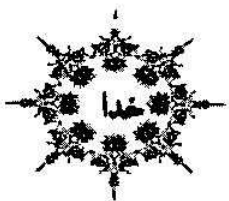
رفع همه گرفتاری‌ها و مشکلات در ذکر خدا نهفته است و رویگردانی از این امر مهم آدمی را در عسرت و تنگی قرار می‌دهد، به طوری که زندگی بر او تنگ می‌شود و نه تنها از هدف اصلی در این جهان باز می‌ماند، بلکه در آخر عمر نیز خسران و پشیمانی به همراه دارد. از آثار و ثمرات آخر، یاد خداوند، مغفرت الهی است که شامل حال یاد کنندگان خدا می‌گردد و اضافه بر آن، خداوند و دة اجر، پاداش بزرگ نیز به ایشان داده است.

باتوجه به افزایش ارزش و اهمیت ذکر، اضطراب‌های افراد جامعه، ارائه دادن راه‌کارهای دینی در این زمینه حائز اهمیت است، که یکی از مهمترین آن‌ها افزایش ذکر و الگوپذیری در سیرة ذاکرین است. از این‌رو شناخت ویژگی‌های ذاکرین برای تشخیص ایشان ضروری به نظر می‌رسد.

پژوهش حاضر با ارائه ویژگی‌های ذاکرین می‌شود، تفاوت‌های زندگی ذاکرین و غیر ذاکرین مشخص شود و برای حل مشکلات امروزی افراد، استفاده قرار گیرد. در این تحقیق به بررسی مسأله‌ی ذکر و آثاری که یاد خداوند دارد و ویژگی‌ها و خصایص ذاکران واقعی باتوجه به آیات قرآن و روایات معصومین (ع) پرداخته شده است. باشد که از جملة ذاکران درگاه حق باشیم، که میسر نخواهد شد، مگر آن‌که فکر و ذکر و قول و فعل ما، در حیطة ولایت الهی باشد.

پیشینه‌ی پژوهش

موضوع ذکر و ذاکرین نه تنها در اسلام بلکه قبل از اسلام نیز در ادیان دیگر مورد توجه بوده و انبیاء الهی براساس رهنمودهای کتاب‌های آسمانی مردم را به ذکر و یاد خدا دعوت می‌نمودند.

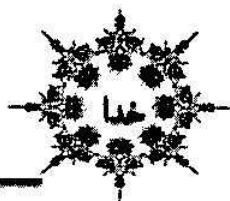

تذکرة المؤمنین « ذکر در آئینه‌ی قرآن و حدیث »

همچنین بعد از انبیاء الهی در کتب روایی که از معصومین (ع) نقل شده است، سفارشات بسیاری به ذکر و یاد خدا نموده‌اند.

علمای علم اخلاق هم کتب فراوانی در رابطه با این موضوع نگاشته‌اند اما در این کتاب‌های مذکور، شکل جامع با عنوان ذکر به بررسی ویژگی‌های اخلاقی، رفتاری و اعتقادی ذاکرین و مصادیق آن‌ها پرداخته نشده است. از جمله کتب ارزشمندی که در این زمینه نگاشته شده، عبارتند از: کتاب یاد خدا، تألیف آیت الله العظمی آقا محمد باقر مجلسی، نوشته آقا کاظم معتمدی وایقانی است. در این کتاب اخلاقی، عبادی به طور مفصل به بررسی مسئله ذکر، اهمیت و آثار و موانع آن، ذکر رسولان و در آخر از اهل ذکر با توجه به آیه «فما اهل ال ذکر» سخن به میان آمده است. در کتاب چهل حدیث امام خمینی (ره) در حدیث هیجدهم به بررسی اخلاقی و منتهی ذکر و ذاکرین در چهار فصل تنظیم شده که به طور مفصل و دقیق به آن پرداخته شده است. در فصل اول مرتبه کامل حُب فی الله، در فصل دوم، فرق تفکر و تذکر با بیان خواجه عبدالله انصاری و نتایج ذکر برای کاملین متوسطین و عامه و در فصل سوم از بیان مرحوم آقای شاه آبادی در مورد ذکر و ذاکر سخن به میان آمده و نکته حائز اهمیتی که در آن اشاره شده دلیل تکرار اذکار گشوده شدن زبان قلب ذاکر و ملاک قبولی اعمال است و در فصل چهارم کتاب به جنبه‌های روایی فضیلت ذکر پرداخته است.

کتاب حکمت عبادات نوشته آیت الله جوادی آملی است که در آن به زبان فصیحی در بخشی از کتاب به بررسی مطالب ذکر و حکمت آن، اقسام ذکر و منزلت ذاکران، مراتب چهارگانه مذکور برای ذاکر و اینکه ذاکر از اسمای حسنی الهی (یا خیر الذاکرین) است و در مورد عمومیت و شفا

تذکرة المؤمنین « ذکر در آیینہی قرآن و حدیث »

بودن ذکر، ذکر کثیر برای ذاکران و آرامش سالک ذاکر اوصاف ذاکرین از جنبه‌های عبادی و دینی آن سخن به میان آمده است.

کتاب سیمای ذاکران، نوشته خانم زهرا قاسمی است که در بیان ذکر و ذاکر و درجات و مراتب آن‌ها، زمینه‌های تربیتی ذاکران صفات و مقامات آن‌ها به آسیب شناسی ذاکران پرداخته شده است. کتاب در از...، آیه قرآن و سنت، نوشته‌ی آقای علی الماسی با مقدمه حضرت آیت‌الله معرفت است که جنبه‌های نوان و احادیث اخلاقی اسلامی آن در مورد ذکر و ذاکرین را مورد توجه قرار داده و در فصل دوم به طور مفصل از نشانه‌های ذاکرین مانند: دائم الذکر، امر به معروف و نهی از منکر، محاسبه اعمال، شوق لقاءالله، بهجت، خریه‌های طولانی، بی‌رغبتی نسبت به دنیا و علاقه شدید به ذکر کثیر، احساس ذلت و خواری در برابر عظمت خدا و علم هدایت و چراغ فروزان، دعا و توسل و... به آن پرداخته شده است.

کتاب بهانه‌ی راز پژوهشی پیرامون ذکر و نقش فردی و اجتماعی آن، نوشته محمدباقر عبداللہی است، که در این کتاب به بررسی مسائل ذکر و ذاکر و جنبه‌های تربیتی آن در فرد و جامعه پرداخته شده است.

با عنایت به این توضیحات بر آن شدم تا تحقیقی به صورت جامع و کامل به ویژگی‌های اخلاقی، رفتاری و اعتقادی ذاکرین با توجه به آیات و روایات بپردازم. امیدوارم مورد توجه و استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.

۱. شناخت ویژگی‌های اعتقادی، رفتاری و اخلاقی ذاکرین برای تربیت انسان‌های ذاکر.
۲. آشنایی با آثار و برکات ذکر در زندگی ذاکرین با مطالعه‌ی ویژگی‌های ذاکرین.
۳. ال‌پذیری از ذاکرین و رفتارهای ایشان با عمل به دستورات ایشان برای خودسازی احسان‌ها.
۴. حفظ شخصیت والای انسانی در سایه‌ی ذاکر بودن برای رسیدن به تقوای الهی.
۵. رشد و شکوفایی صلاح منطبق با اعتقاد قلبی به هدایت الهی ذاکرین.
۶. دوری از اعمال ناشایست با عمل به صفات ذاکرین و شناخت موانع ذکر.
۷. رعایت حلال و حرام و پای‌بندی انسان ذاکر نسبت به دستورات و اوامر الهی.
۸. بهره‌مندی از سخنان و اذکار ناب علمای ذاکر برای شناسایی کارها و حوائج.